

*Seminarium och paneldebatt
i Stockholm den 26 november 2010*

Resningsinstitutet

Den yttersta garantin för rättssäkerheten?

Sammanställning av seminarium den 26 november 2010
anordnat av Stiftelsen Rättsstatens Vänner

Omöjlighetsprincipen
Om behovet av ett fristående resningsinstitut
Artikel av Thomas Wettergren

Något om resning i Danmark, England och Skottland
Faktauppgifter från nationella hemsidor

RB 58 kap Om resning
Lagtext

Gjenåpning av straffesaker i Norge
Artikel av Erling O. Lyngtveit

Resningsinstitutet – den yttersta garantin för rättssäkerhet?

Sammanställning av seminarium den 26 november 2010 anordnat av Stiftelsen Rättsstatens Vänner

Seminarieret genomfördes som en heldagsgenomgång av ämnet. Det ägde rum i Läkaresällskapets lokaler i Stockholm i närvaro av ett sjuttioal personer. Seminarierets huvudsakliga del bestod av en paneldiskussion under ledning av Peter Nobel, jur. dr, f d diskrimineringsombudsman, f d ledamot av FN:s kommitté mot rasdiskriminering. I panelen ingick

Sven-Erik Alhem, f d överåklagare, ordförande i Brottsofferjourernas Riksförbund

Stig Centervall, advokat, utgivare av tidskriften Försvaren

Johan Munck, justitieråd, f d ordförande i Högsta Domstolen

Erling O. Lyngtveit, advokat, Möterett for Høysterett, Norge

Caroline Szyber, jur kand, riksdagsledamot (KD)

Fortsättningsvis följer kortfattade sammanfattningar av paneldeltagarnas inlägg i den ordning de gjorde sina inledningsanföranden.

Johan Munck

Munck inledde med att referera till vad som sades vid det av Stiftelsen Rättsstatens Vänner i april 2010 anordnade seminarieret om juridik och psykologi, då det konstaterades att psykologiska faktorer med säkerhet lett till att ett stort antal felaktiga domar hade avkunnats i brottmål. Därifrån gick han till att diskutera innebörden av kravet för fällande dom att åklagarens gärningspåstående skall vara styrkt bortom rimligt tvivel. Han ansåg för sin del att det borde medföra att en domare till i varje fall 90 % och i princip mera än så, kanske 98 %, borde vara säker på sin sak för att fälla någon till ansvar. Han avfärdade dem som i debatten påstått att det skulle räcka med lägre grad av säkerhet, men konstaterade att detta ändå var en lek med siffror som bara kunde fungera som vägledning.

Härefter gick han över till resningsinstitutet och anmärkte att det inom Högsta Domstolen inte fanns många som ville behålla beslutanderätten i fråga om resning. Det framgick av det remissvar som domstolen avgav men inte fick gehör för i samband med de förestående ändringarna i grundlagen. Personligen ansåg han att Sverige bör gå över till den ordning som tillämpas i Danmark, Norge och Storbritannien med självständiga prövningsorgan. I den svenska ordningen uppstår lätt låsningar, då Riksåklagaren har behandlat en sak tidigare och då tidigare inblandad åklagare engageras. Trots att alla helt säkert gör sitt bästa vore en självständig kommission att föredra. Eftersom den nuvarande ordningen med Högsta Domstolen som beslutande är grundlagsfäst, kan det emellertid ta tid att

genomföra en ändring. Att låta genomföra den förberedande utredningen av en sak vid sidan om det vanliga rättsväsendet borde dock gå att pröva.

Sven-Erik Alhem

Alhem slog till en början fast att rättssäkerhetsfrågor kräver ödmjukhet, att det á priori inte finns något som säger att en brottsanmälan är falsk eller äkta, att granskning i media kommit att få en mycket stor betydelse som anledning till att överprövning aktualiseras och att i den lilla människans perspektiv det inte går att agera taktiskt i åklagarverksamheten. Den orubblighetsprincip i fråga om utredningsresultaten som hittills har tillämpats i all åklagarverksamhet vid brottsutredning har nu börjat naggas i kanten. I linje med detta borde resningsförfarandet handläggas oberoende av åklagarväsendet. Han är övertygad om att en ny ordning behövs och är tilltalad av den norska ordningen.

Alhem frågade hur många resningsfall samhället kan tillåta sig utan att tilltron till rättssystemet rämnar. En möjlig ordning skulle kunna vara att besluten ligger kvar hos Högsta Domstolen men att Justitiekanslern utreder fall då JK undantagsvis inte själv har varit åklagare, i vilka fall Riksåklagaren skulle kunna vara utredare.

Han övergick härefter till att diskutera dagens ordning och slog fast att tyngdpunkten i den dömande verksamheten också i framtiden kommer att ligga i tingsrätterna och då inställer sig frågan om det riktiga i att behålla nämndemannainstitutionen. För egen del skulle han vilja avskaffa den, men har respekt för den politiska svårigheten att uppnå detta. Han ansåg dock att de i varje fall bör tas bort från hovrättsprocessen. I den borde flera än en juristdomare delta i varje fall i mål av allvarlig art.

Alhem sade sig ha svårt att acceptera den inställning som framkom i ett särskilt yttrande i Högsta Domstolens prövning nyligen av resningsansökan av Billy Butt. Efter påpekande av denne, vilken deltog i seminariet, om att det inte finns något värre än att inte bli trodd i en domstol, att det för resning borde räcka att ett justitieråd ansåg den böra beviljas och att åtal borde beslutas inte av en åklagare ensam utan av en grupp av åklagare svarade Alhem att han ansåg att Butt inte hade fått en "fair trial". Han avfärdade dock tanken på åklagarnämnder, dock att en åklagares beslut måste kunna överprövas, och tillade att han ansåg att åklagaren i ett mål skall vara förundersökningsledare, fast påpekade att det finns andra uppfattningar om detta.

Stig Centervall

Centervall påpekade att problem med resningsförfarandet har påvisats i den undersökande journalistiken med exemplet Thomas Quick som det mest aktuella. Därför måste förfarandet ändras. Den av Sven-Erik Alhem nämnda orubblighetsprincipen måste ersättas av en objektivitetsprincip. En berättigad fråga är varför en annan ordning har påkallats i Norge och varför den fungerar där, när det svenska rättssamhället i övrigt är så likt det norska.

Centervall hävdade att i ett resningsfall i Sverige sökandens advokat i praktiken har hela utredningsapparaten och rättsväsendet emot sig. Sökanden och dennes advokat har dessutom helt otillräckliga resurser jämfört med den statliga sidan. Få advokater vågar därför dra igång ett resningsärende. Det är först om den undersökande journalistiken kommer igång som orken finns att få fram ett ordentligt underlag.

Han framhöll vidare, i fråga om den gällande ordningen i brottmål, att det behövs två juristdomare vid avgöranden i tingsrätt. Ett problem han ville framhålla är domarutbildningen, vilken måste förstärkas med avseende på handläggning och beslutsfattande i brottmål.

Erling O. Lyngtveit

Lungtveit har sedan 2004 i två omgångar varit ledamot av den norska Gjenopptakelsekommissjonen som behandlar resningsfall.

En utgångspunkt för resningsförfarandet måste enligt Lyngtveit vara att samhället inte får acceptera några felaktiga domar. Går man för långt i att systematisera detta finns dock en risk för att de uppenbart skyldiga inte fångas in. Synen på rättssäkerhet är inte statisk, utan ändras och utvecklas ständigt. Den nuvarande norska ordningen kom till som ett sådant utvecklingssteg efter en skandal, då ändring kom till stånd sedan en person avtjänat ett mycket långt fängelsestraff för dråp. Efter en avslagen resning fick han rätt vid ett andra försök efter nästan 20 år.

För närvarande gäller i Norge att om Gjenopptakelsekommissjonen beslutar om resning så går fallet till en annan domstol än den som tidigare dömt i fallet, dock givetvis med undantag för fall som avgjorts av Høyesterett. Kommissionens ordförande sitter på sju år och övriga sex ledamöter på tre år, vilka kan förlängas med ytterligare högst ytterligare tre år. Bland ledamöterna skall finnas jurister. Därutöver ingår psykiater eller psykolog bland ledamöterna. Kommisjonen bestämmer själv om sina arbetsmetoder. Den norska ordningen kostar ungefär 15 miljoner norska kronor om året. Resultatet har blivit att det i Norge ges något större materiella möjligheter för resning än i Sverige.

Av ca 11 000 fall som hittills handlagts i Norge har ca 100 tagits upp på nytt. Dessa har i 69 fall lett till frikännande och i 8 fall till reducerat straff. Kommisjonen beslutar om flera gjenopptakelser än vad domstolarna gjorde vid tillämpning av den tidigare ordningen.

Lyngtveit avslutade med att framhålla att advokatbistånd bör medges i resningsfall och att kostnadstäckning bör erhållas om resning medges.

Caroline Szyber

(På grund av riksdagsarbete kunde hon delta under endast del av dagen.)

Szyber är ledamot av Riksdagens justitieutskott. I utskottet har hennes parti, Kristdemokraterna, tillsammans med Folkpartiet länge drivit frågan om en förstärkning av resningsinstitutet. Deras inställning har varit – och är – att resning bör beslutas av ett från andra rättsliga institutioner oberoende organ. Kraven på rättssäkerhet är i dag höga och att en god rättssäkerhet skall

upprätthållas i samhället är en självklarhet. Om priset att uppnå en del av detta inom ramen för resningsinstitutet ligger i storleksordningen 15 miljoner kronor om året, som det norska exemplet visar, eller något därutöver måste det sägas vara ett acceptabelt pris för en bättre rättssäkerhet.

Caroline Szyber uttryckte sin oro över många riksdagsledamöters okunskap i fråga om vikten av ett fristående resningsinstitut och önskade tillfälle att ordna informationsträffar för att skapa en aktiv debatt. Hon förklarade att hon var beredd att ta initiativ till att Stiftelsen Rättsstatens Vänner i Riksdagen eller för ledamöter av den skulle ges tillfälle att lägga fram de erfarenheter och den samlade bedömning som kan komma fram vid dagens seminarium.

Några inlägg av andra deltagare i seminariet

Carita Postma, syster till livstidsdömde Kai Linna, framhöll att polis och åklagare borde arbeta oberoende av varandra i brottsutredningar.

Lena Hellström-Sjögren, psykolog och paneldeltagare vid Stiftelsen Rättsstatens Vänner seminarium i april 2010, framhöll att det vore bra att lägga större resurser på tingsrättsnivån. En tilltalad har enligt hennes erfarenheter inga egna utredningsmöjligheter i första instans och mycket sällan hämtas utredning fram till dennes fördel. Socialtjänsten visar enligt hennes erfarenheter tydliga kvalitetsbrister och framstår som starkt partisk till den tilltalades nackdel i sin handläggning av exempelvis ärenden om sexuella övergrepp.

Jan Guillou, journalist och författare, undrade om inte många fall med felaktigt dömda i Sverige har rättats till genom resning på "en tyst väg" utan större uppståndelse. Han fick medhåll om detta av deltagare i panelen, medan Erling O. Lyngtveit pekade på att det i Norge i ett fall resulterade i skandal, vilken i sin tur fick till följd en nyordning av gjenopptakelsesinstitutet.

Rigmor Robért, läkare och psykiater, efterlyste en motsvarighet till Lex Maria på brottmålsområdet och kanske något som skulle kunna benämnas "Rättsrevisionsverket" i stället för att samhället, som det nu är, måste förlita sig på den kontroll som utövas av journalister.

Minna Gräns, docent i processrätt och paneldeltagare vid Stiftelsen Rättsstatens Vänner seminarium i april 2010, anmärkte, med anledning av påpekanden under seminariet om nämndemannafunktionen att hennes forskning visat att det avgörande i tingsrättsprocessen är juristdomarnas kompetens, medan nämndemännen knappast är till vare sig nytta eller skada.

William (Billy) Butt redogjorde för sina tio resningsansökningar.

OMÖJLIGHETSPRINCIPEN

Om behovet av ett fristående resningsinstitut

Innehåll

- 1. Rättstrygghet och rättssäkerhet i brottmål**
- 2. Betydelsen av rättssäkerhet**
- 3. Kritik och utredning**
- 4. Rättshaverier och deras orsaker**
- 5. Resning**
- 6. Ett justitiemord**
- 7. JO:s principiella inställning**
- 8. Etik och moral**

1. Rättstrygghet och rättssäkerhet i brottmål

Allmänhetens förtroende för rättsväsendet är till stor del beroende av att samhället kan ge medborgarna skydd mot brott och ingriper på brottsoffrets sida om brott ändå begås. Denna rättstrygghet är en av rättsskipningens två grundprinciper. Från politisk synpunkt är det av största betydelse att efterlevnaden av lagarna kan kontrolleras och att tryggheten för medborgarna kan upprätthållas. Ytterst handlar det om möjligheterna att styra samhället med politiska medel. Medborgarnas och politikernas gemensamma intressen av effektiv brottsbekämpning leder därför ofta till förslag om nya lagar, strängare påföljder och mer resurser till rättsväsendet.

Den andra grundprincipen i rättsskipningen är rättssäkerheten. Begreppet används åtminstone i två betydelser, traditionell eller formell respektive materiell rättssäkerhet. Den förstnämnda syftar på att lagstiftningens regler för att värna saklighet och opartiskhet vid rättegång iakttas. Det kan röra sig om t ex den tilltalades rätt till insyn i utredningen, rätt till offentlig försvarare eller rätt till överprövning av dom i högre instans. Begreppet materiell rättssäkerhet avser främst frågor om sanning och skuld till brott. I det följande används begreppet i materiell mening i anslutning till nedanstående definition i JK:s rättssäkerhetsutredning.¹

För fällande dom brukar krävas att den tilltalades skuld är ”ställd bortom rimligt tvivel”. Hur detta skall tolkas har berörts av förre JK Göran Lambertz i JK:s andra rättssäkerhetsprojekt (12 november 2009). Lambertz skriver:

”Rättssäkerhet är den säkerhet för enskilda som en god och förutsebar rättsordning ger och vars yttersta garanti är att ingen döms för brott om inte hans eller hennes skuld är ställd utom rimligt

tvivel.”

Hur begreppet ”utom/bortom rimligt tvivel” skall tolkas har även det berörts i JK:s rapport (sid 85):

”Beviskraven utom/bortom rimligt tvivel får anses innebära – som Gregow uttryckte det – att det praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig. Detta kan också uttryckas så att den åtalade skall frikännas om det ter sig `fullt tänkbart` eller `i princip möjligt` att det gått till på något annat sätt än åklagaren hävdar”.

Rättssäkerheten tycks röna betydligt mindre intresse från allmänhetens sida än rättstryggheten. Det kan bero på att laglydiga medborgare inte räknar med att någonsin stå åtalade för brott. En annan orsak kan vara tron på att domstolarna gör ett professionellt arbete och iakttar beviskravet ”bortom rimligt tvivel”. Denna inställning förstärks genom ständiga försäkringar från de ansvarigas sida.

Naturligtvis kan inget samhälle garantera fullständig rättssäkerhet. Vad man i bästa fall kan säga är att allt som är möjligt och rimligt görs för att förhindra att någon blir felaktigt dömd.

2. Betydelsen av rättssäkerhet

När det gäller betydelsen av god rättssäkerhet förefaller enigheten inom rättsväsendet vara i det närmaste total. Ofta använda paroller som ”bättre fria än fälla” och ”bättre att nio skyldiga går fria än att en oskyldig blir dömd” talar för att rättssäkerheten ses som ännu viktigare än rättstryggheten.

Typisk för inställningen är hovrättslagman Per Erikssons artikel i Aftonbladet 2005-02-23. Eriksson skriver:

”Vi gör så gott vi kan och vi kan inte leva med en misstanke om att vi fällt en oskyldig.”

Även på regeringsnivå framhålls ofta rättssäkerhetens avgörande betydelse. I brev till artikelförfattaren 2005-11-24, skriver

¹ Rättssäkerhet i brottmål. JK: s andra rättssäkerhetsutredning, sid 85.

justitieminister Thomas Bodström bl a:

”Utan att gå in på enskilda fall vill jag också klargöra att justitiemord aldrig kan accepteras och att vi naturligtvis måste göra allt som står i vår makt för att förhindra att sådana inträffar.”

Även justitieminister Beatrice Ask företräder en liknande inställning i en artikel i Dagens Juridik 2010-05-06, med rubriken ”Jag kompromissar aldrig med rättssäkerheten.”

3. Kritik och utredning

Under de senaste decennierna har det vuxit fram en utbredd kritik mot brister i rättssäkerheten vid svenska domstolar. Inom advokat kåren har kritiken varit särskilt stark, men även medierna – som normalt är försiktiga med att kritisera rättsväsendet – har uppmärksammat en rad fall. Vid granskning av mål som Catrine da Costa, Thomas Quick, Joy Rahman, Yasser Askar, Osmo Vallo, Kaj Linna och ”fallet Ulf” har avslöjats förvånande brister. Det finns emellertid skäl att tro att dessa och andra medialt uppmärksammade fall endast är toppen av ett isberg, om ens det. Nedan ges några exempel på kritiken.

I förordet till sin omfattade studie ”Lekmän som domare” (Nordstedts Juridik AB 1996) skriver professorn i processrätt vid Stockholms universitet, Christian Diesen bl a följande:

”På universiteten samlas erfarenheter om felkällor vid bevisprövning, utvecklas metoder för säkrare bevisvärdering, men i domstolarna sitter lekmanndomare och dömer efter känslor och fördomar”.

I en artikel i SvD 2007-04-28 med rubriken ”Rättssäkerheten har blivit sämre” skriver hovrättsråden Staffan Anderberg och Robert Nordh bl a:

”Låt oss därför på en gång säga att vi i mångt och mycket instämmer i den kritik som förts fram. Allt är inte dåligt, men mycket kan vara betydigt bättre. Och det som verkligen oroar är att mycket

blivit sämre”.

”Den fråga som justitieministern, varje riksdagsman, domare, advokat och åklagare bör ställa sig är: Skulle jag – utan möjlighet till egen påverkan – vilja få min sak prövad under de förhållanden som råder idag? Det finns anledning att bäva inför det svaret.”

I en artikel i SvD 2007-09-19 med rubriken ”Domstolar tror främst på kvinnan” skriver advokat Per E Samuelsson bl a:

”I över nio fall av tio tror domstolarna på kvinnor och meddelar fällande dom. En lång rad av dessa domar är felaktiga, många män är oskyldigt dömda”.

Nuvarande JO, professor Hans Gunnar Axberger, som var huvudsekreterare i JK:s första rättssäkerhetsutredning, skriver i en artikel i DN 2005-05-29 med rubriken ”Väsentligt högre risk att oskyldiga döms” bl a:

”Jag bedömer idag risken att oskyldiga straffas i svenska domstolar som väsentligt högre än jag gjorde när rättssäkerhetsprojektet påbörjades.”

I en artikel i DN 2006-06-10 med rubriken ”JK är inte seriös” skriver tre erfarna domare, dåvarande justitierådet Anna Skarhed, hovrättslagman Staffan Levén och lagman Barbro Thorblad bl a:

”Kravet på prestation, d.v.s. att avgöra mål, ger inte utrymme för inläsning av ny lagstiftning och litteratur som krävs för att domstolarna skall kunna upprätthålla den höga kvaliteten i vårt arbete som medborgarna har rätt att förvänta sig.”

Är situationen sådan vid svenska domstolar att domarna inte hinner läsa lagarna torde konsekvenserna för rättssäkerheten bli allvarliga och behovet av ett fungerande resningsinstitut desto större.

Dessa fem citat av personer som besitter stor kunskap om rättsväsendet ger en aning om allvaret i kritiken, men säger föga om dess bredd

och omfattning. Många enskilda, de flesta advokater och journalister, har gjort beundransvärda ideella insatser för att väcka opinion i denna fråga. Här kan nämnas advokat Pelle Svensson, som redan på 1990-talet skrev flera böcker om rättsosäkerheten i sexualbrottmål och relativt nyligen en bok om den åttafaldigt morddömde Thomas Quick. Andra namn är journalisten Per Lindeberg som gjort en imponerande studie av Catrine da Costa-målet och professor Anders Agell, som författade skriften "Anatomin av en häxprocess" om samma mål. Nyligen har journalisten Thérèse Juel utkommit med en bok som kritiskt granskar 10 sexualbrottmål. Den har titeln "Fällda för sexövergrepp. Om rättsfall i Sverige".

Den alltmer utbredda kritiken tillsammans med det faktum att betydligt fler har beviljats resning av HD de senaste 20 åren föranledde dåvarande JK, numera justitierådet Göran Lambertz att 2004 tillsätta en rättssäkerhetsutredning. Lambertz motiverade beslutet bl a med att två personer dömda till livstid för mord fått resning under loppet av ett enda år 2001 – 2002. I båda fallen rör det sig om en händelse utan tidigare motsvarighet i svensk rättshistoria.

Utredningsarbetet resulterade i rapporten "Felaktigt dömda" 2006. Den första utredningen följdes 2008 av en andra utredning med liknande syfte. Denna avslutades med rapporten "Rättssäkerheten i brottmål" 2009.

Justitieminister Beatrice Ask tillsatte 2009 en utredning rörande förstärkt rättssäkerhet och effektivitet i förundersökningsförfarandet. Utredningsuppdraget avser bl a tillämpningen av objektivitetskravet och förundersökningsledarens ansvar.

I det uppmärksammade "Fallet Ulf" fick två män, dömda till långvariga fängelsestraff, resning i HD. Männerna friades samma år av hovrätten. 2006 offentliggjorde JO en granskningspromemoria om fallet.

I denna riktas allvarlig kritik mot den ansvariga kammaråklagaren, mycket allvarlig kritik mot dåvarande vice riksåklagaren och allvarlig kritik mot Polismyndigheten i Skåne.

I det här sammanhanget bör även nämnas två vägledande domar från HD sommaren 2009. I domarna slås fast att det för fällande dom inte räcker med att den ena parten bedöms som mer trovärdig än den andra. Bakgrunden är att HD i flera domar från början av 1990-talet öppnade för möjligheten att på vissa villkor döma till ansvar med en anklagelse som enda grund. Domen skulle då bygga på en trovärdighetsbedömning av målsäganden. Om målsäganden ansågs vara trovärdig skulle domen kunna bli fällande. I ett stort antal domar har därför skuldfrågan avgjorts på detta sätt. Härigenom har åklagaren i praktiken befriats från kravet att bevisa sitt gärningspåstående. Bevisbördan har istället kommit att falla på den tilltalade.

Genom domarna 2009 får HD anses ha medgivit dels att sådana domar förekommit i inte obetydlig utsträckning, dels att sådan grund för fällande dom inte uppfyller kraven på rättssäkerhet eller med andra ord, att många kan ha blivit felaktigt dömda. Detsamma kan sägas om de ovan nämnda utredningarna.

Genom att initiera utredningar och framlägga förslag till delvis ganska långtgående förändringar har rättsvårdande myndigheter medgivit att rättssäkerheten i många fall varit eftersatt och att många kan ha blivit felaktigt dömda. Problemen måste ha betraktats som betydande eftersom obetydliga problem knappast kunnat motivera de utredningsåtgärder som vidtagits.

4. Rättshaverier och deras orsaker

I ett öppet brev till justitieminister Thomas Bodström 2006-05-08 skriver 15 kända svenska advokater:

"Runtom i våra fängelser sitter idag ett okänt antal män oskyldigt dömda. De är vanliga medborgare, en del familjefäder som blivit falskt anklagade för brott de inte begått, de har därefter blivit indragna i incest- och sexualmål där ord står mot ord."

"Målsägandens obestyrkta uppgifter vänds snabbt till sanning. I praktiken läggs regelmässigt

en bevisbörda för oskuld på den åtalades bord, vilket strider mot principerna i varje civiliserat rättssystem.”

Professorn i civilrätt, kommissionären vid Internationella juristkommissionen Claes Sandgren skriver i en artikel i SVD 2006-06-22 bl a:

”Ett betydande antal oskyldiga fälls av våra domstolar varje år.”

Bland de felkällor som kan leda till felaktiga domar nämner Sandgren:

- Felaktig trovärdighetsbedömning,
- att vittnen ljugar,
- att polisen manipulerar bevismaterialet,
- att rena misstag begås (t ex att material tappas bort),
- att den oskyldige erkänner,
- att försvaret är svagt,
- att domstolen gör en rättslig felbedömning.

Sandgren refererar också till en uppmärksam intervjuundersökning i Norge 1998 av 125 mycket erfarna försvarsadvokater. Dessa ansåg att den viktigaste källan till felaktiga domar var det faktum att tvivel inte kom den tilltalade till godo. Andra orsaker var bl a fördomar, otillräcklig erfarenhet, felaktig bevisvärdering och ”oheliga” subkulturer inom de berörda yrkesgrupperna.

Fil dr Max Scharnberg pekar i en artikel publicerad redan 1997-08-27 i Arbetet Nyheterna på ytterligare en orsak till felaktiga domar:

”Före 1993 var det självklart att försvaret och inte domaren skulle bestämma vilken bevisning den åtalade skall presteras. Sedan detta år har bevisvägran blivit en ständigt vanligare företeelse över hela landet. Domarna förbjuder försvaret att lägga fram större eller mindre delar av sin bevisning – i ett fall så mycket som 95 procent.

Det är oundvikligt att detta leder till en markant ökning av felaktiga fällande domar.”

Ytterligare felkällor kan finnas i själva grunden för åtalet vid vissa typer av brott. Inom sexualbrottsområdet finns anledning att anta att det stora och växande antalet anmälningar om våldtäkt inte återspeglar en faktisk brottslighet.

Den 27 april 2009 presenterades vid Stockholms universitet en jämförande studie inom EU av anmälda våldtäkter. Studien visade:

- att anmälningsbenägenheten mer än fyrdubblats i Sverige de senaste 30 åren,
- att Sverige har 46 anmälda våldtäkter per 100 000 invånare. Det är dubbelt så många som tvåan England och Wales (23) och fyra gånger fler än de övriga nordiska länderna, Tyskland och Frankrike,
- att länder i Syd- och Östeuropa endast har en tjugondel så många anmälningar som Sverige,
- att ett land som Grekland har 200 anmälningar per år mot Sveriges 5 000,
- att antalet anmälningar ökar i Sverige medan det är i stort sett oförändrat eller minskar i andra länder.

5. Resning

Efter att en dom vunnit laga kraft skall den i princip bestå (orubblighetsprincipen). Det finns dock en säkerhetsventil i form av resningsinstitutet. När det gäller resning till den tilltalades förmån framstår åberopande av nya omständigheter eller bevis som den i praktiken viktigaste resningsgraden.

Enligt huvudregeln i 58 kap 2§ 4 i Rättegångsbalken får resning beviljas om någon omständighet eller bevis som inte tidigare förelegat åberopas och att detta bevis sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade skulle ha frikänts eller blivit dömd enligt mildare straffbestämmelser om domstolen känt till det. Även om det inte föreligger någon sannolikhet för resning enligt samma punkt kan resning ändå beviljas om det finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan (den s.k. tilläggsregeln).

Vissa forskare framhåller att tilläggsregeln bör tillämpas med försiktighet, medan andra uttalanden tyder på att en mer generös tolkning är möjlig. Så t ex betecknar Ekelöf/Bohman tilläggsregeln som ett ganska oklart stadgande men att dess innebörd enligt motivet är att det är tillräckligt om den nya bevisningen framkallar tvivelsmål om domens riktighet. (se Eklöf/Bohamn: Rättsmedel, 1990, sid 139).

Trots möjligheten att tolka regeln på det sätt som Ekelöf/Bohman förordar har HD och RÅ valt en linje som måste betecknas som ytterst restriktiv när det gäller båda reglerna.

Många advokater har känt sig frustrerade över avslag på ansökningar som tydligt påvisar den underliggande domens orimlighet. De har därför döpt om orubblighetsprincipen till omöjlighetsprincipen.

I en intervju publicerad i Dagens Juridik 2010-04-28 säger advokat Pelle Svensson bl a:

”Så som det ser ut idag är det i stort sett endast JK och RÅ som kan få sina resningsansökningar beviljade. Utrymmet för enskilda oskyldigt dömda att beviljas resning är försvinnande litet. Den nuvarande ordningen, där mediars stöd indirekt kärvs för att en enskild skall beviljas resning, är helt oacceptabel.”

Svenssons uppfattning är inte ovanlig inom advokatkåren. Många advokater uppmanar resningssökande klienter att försöka få publicitet för sin sak. Det kan förefalla som om HD frångår principen att aldrig bevilja enskild resning endast när fakta i målet läckt ut och allmänheten därigenom får inblick i vad saken gäller. Avslag i ett sådant läge kan uppenbart äventyra förtroendet för rättsväsendet.

I ett diskussionsreferat i Dagens Juridik 2010-04-28 formulerade hovrättspresidenten, tidigare RÅ Fredrik Wersäll sin syn på orsaken till orubblighetsprincipens företräde framför sanningsprincipen på följande sätt:

”Det är oerhört viktigt att en dom inte ses som en preliminär bedömning, det vore farlig att se HD

domar som enkla att riva upp. Risker finns då också att domare blir mindre noggranna”.

Inte sällan uppstår under rättsprocessen allvarliga obalanser till nackdel för den tilltalade.

Obalansen vid ansökan om resning kan illustreras med ett uttalande av justitierådet Göran Lambertz i TV4:as debattprogram Kvällsöppet 2010-10-13. Lambertz sade att det krävs ”oerhört mycket” för att få resning. Troligen kan alla som vet något om saken intyga sanningen i Lambertz’ ord. Samtidigt är det också uppenbart att det ibland krävs oerhört lite för fällande dom i underrätt. I trovärdighetsmål behöver inte åklagaren bevisa någonting alls. Bevisbördan övervältras i stället på den dömda som efter fällande dom tvingas söka finna oerhört starka bevis för sin oskuld.

6. Ett justitiemord

2004 dömdes Hovrätten för Västra Sverige en man från Göteborgstrakten till fängelse i tre år för våldtäkt på och sexuell ofredande av sin styvdotter. Två lagfarna domare förklarade sig skiljaktiga. Mannen hade tidigare friats i tingsrätten, varvid två nämndemän förklarade sig skiljaktiga. I målet förekom vare sig teknisk bevisning eller vittnesmål som kunde binda mannen till den påstådda våldtäkten. Domen grundades helt på en trovärdighetsbedömning av flickan. Vid tiden för händelsen bodde och arbetade mannen på en ö ca 10 mil från brottsplatsen. Förundersökningen har stora brister. Bl a har personer som eventuellt kunnat styrka målsägandens berättelse inte kontaktats. Målet analyseras närmare i skriften ”Rättviselotteriet” av professor Gunvor Wallin och artikelförfattaren.

På sidan 23 i skriften finns en sammanfattning i punktform av omständigheter som talar för att domen är felaktig. Denna återges här nedan:

- Ingen annan bevisning finns i målet än flickans egna uppgifter.
- Hovrättsdomen uppfyller inte HD:s krav för fällande dom i mål där ingen annan bevisning finns än målsägandens uppgifter.

- Förundersökningen var undermålig.
- Tingsrätten frikände mannen.
- Två yrkesdomare ville frikänna mannen i Hovrätten.
- Ingen av domstolarna och vare sig deras majoriteter eller minoriteter har uttryckligen underkänt mannens alibi.
- Fem av de tio domare som tagit ställning i ansvarfrågan ville fria.
- Förhørsledaren i alla förhör utom ett trodde inte på flickan utan ville lägga ner förundersökningen.
- Domskalet i egentlig mening saknas.
- Mannen är tidigare ostraffad.
- Mannen fick full information om misstankarna först 19 månader efter att förundersökningen påbörjats, vilket ledde till allvarlig rättsförlust för honom.
- Mannen har alibi för den dag då han enligt Hovrätten skulle ha våldtagit flickan.
- Mannen har visat att någon annan dag som datum för händelsen under första tredjedelen av december knappast är möjlig.
- Mannen bad åklagaren undersöka uppkopplingen av hans mobilsamtal.
- Mannen har inte kunnat beslås med att lämna någon felaktig uppgift.
- Mannen var aldrig häktad, vilket med hänsyn till bestämmelserna i rättegångsbalken får anses tala till hans förmån.
- Flickan är känd för att ljuga.
- Flickan hade ett tydligt hämndmotiv.
- Flickan har pekat ut andra män som möjliga förövare.
- Flickan dröjde fyra månader med att anmäla våldtäkten utan att kunna ge en tillfredsställande förklaring till dröjsmålet.
- Flickan pressades att berätta detaljer inför polisförhören av fadern och systemen.
- Flickan läste på om rättegångar i sexualbrottmål inför polisförhör och rättegång.
- Flickan sägs ha erkänt att hon åtminstone delvis har ljugit om våldtäkten inför sin f d sambo.
- Flickan polisanmälde även sambon men blev inte trodd.
- Flickan rapporterade inte några skador efter det påstådda övergreppet.
- Flickans berättelse om den påstådda våldtäkten är vad gäller hennes beteende före, under och efter händelsen psykologiskt orimligt.
- Flickans beskrivning av samlaget är inte realistisk.
- Flickans berättelse saknar viktiga detaljer som t ex kamraternas ankomst.

Sedan domen vunnit laga kraft har mannen och hans advokat genomfört den utredning som åklagaren borde ha gjort och funnit flera nya omständigheter som tala för att mannen är oskyldig. Dessa har framlagts i tre resningsansökningar, som alla har avslagits av HD. Den senaste avlogs utan närmare motivering så sent som våren 2010. Det torde vara uppenbart att denna extremt svaga dom inte lever upp till beviskravet att den åtalades skuld skall stå "bortom rimligt tvivel" för fällande dom. I själva verket finns här knappast utrymme för något annat än rimligt tvivel på domens riktighet.

7. JO:s principiella inställning

Jo:s granskning av "Fallet Ulf" 2006-07-07 innehåller flera principiella uttalanden av betydelse även för detta fall. JO inleder sina principiella överväganden med att konstatera att ett flertal bestämmelser i Rättegångsbalken ytterst syftar till att en oskyldig person inte skall kunna dömas för brott. Även av Europakonventionen och av beslut i Europadomstolen framgår bestämda krav i dessa avseenden. JO skriver vidare:

”JO har tidigare uttalat att objektivitetsprincipen också gäller som utgångspunkt när ställning skall tas till om förundersökning bör återupptas sedan en fällande dom i brottmål vunnit laga kraft. (JO 2000/01 sid 69)

”Jag delar den ståndpunkten som intagits i doktrinen att objektivitetsprincipen gäller under hela rättsprocessen”.

”Utmärkande för en rättvis rättegång är att parterna är likställda i processen och att processen inte gynnar den ene på den andres bekostnad.”

Lagstiftaren har således varit mycket angelägen om att förhindra att oskyldiga döms för brott. En konsekvens därav borde vara att påvisar den dömda nya omständigheter eller synnerliga skäl i ansökan om resning bör förnyad prövning kunna ske med objektivitetsprincipen som utgångspunkt. Oavsett om man ser resningsärendet som en fortsättning på den tidigare rättsprocessen eller som inledning till en ny rättsprocess bör objektivitetskravet gälla. Detta bör då rimligen syfta på en förutsättningslös, opartisk och saklig granskning av ansvarsfrågan med tillämpning av beviskravet. Det kan rimligen inte betyda att granskningen skall ha som utgångspunkt att underrättens dom skall bestå. Å andra sidan är det också viktigt att domar inte uppfattas som preliminära bedömningar, men detta bör uppnås genom att man vidtar åtgärder för att förvissa sig om att underrätterna tillämpar beviskravet. Bristen på respekt för beviskravet framstår som det kanske största problemet i svenskt rättsväsende. Allmänhetens förtroende vinnas inte genom att sopa problemen under mattan utan genom öppenhet om bristerna och ett seriöst reformarbete.

8. Etik och moral

Begreppet etik brukar avse det teoretiska studiet av värderingar och deras grund, medan begreppet moral syftar på vad man gör eller underlåter att göra. Man kan också säga att etik är det normsystem en person eller grupp

bekänner sig till, medan moral handlar om hur väl man följer dessa regler. Att i praktiskt handlande agerar i motsats till de etiska normer man bekänner sig till brukar kallas hyckleri.

Rättsväsendets etik kommer främst till uttryck i lagstiftningen och lagstiftarens intentioner samt i dess företrädares deklARATIONER och paroller. Det är givetvis av största betydelse att rättsväsendets moral stämmer överens med etiken och att ett gap inte uppstår mellan teori och praktik. Att oskyldiga människor inte skall dömas för något de inte har gjort är den kanske viktigaste etiska regeln inom rättsskipningen. Finns rimligt tvivel på en tilltalads skuld skall domstolarna fria. Men den etiska grundregeln gäller hela rättsprocessen och således också vid ansökan om resning. Den etiska/moraliska frågan huruvida den dömda är oskyldig måste vara avgörande.

Under det tidigare nämnda debattprogrammet i TV4 Kvällsöppet 2010-10-13 yttrade justitierådet Lambertz att bli en oskyldig dömd är det en katastrof. Han medgav också att det finns många katastrofer. Det säger sig själv att den som vållar annan en katastrof har ett stort moraliskt ansvar för att i görligaste måna ställa saker till rätta och försöka kompensera och återupprätta den drabbade. Denna moraliska plikt gäller också rättsväsendet. Klyftan mellan vad man säger sig stå för och hur man faktiskt handlar måste tillslutas. De ”många katastroferna” måste få en reell chans att få sina fall prövade på nytt.

DANMARK

<http://www.domstol.dk/densaerligeklageret/Pages/DenSrligeKlageret.aspx>

Den Særlige Klageret är en dansk domstol som inrättades 1939. Klagereten skall fatta beslut i disciplinära ärenden angående domare och andra juridiska anställda vid domstolarna, inklusive anställda på Färöarna och Grönland.

Uttryckligen behandlar **den Særlige Klageret**

- 1. resningsansökningar om omprövning av brottmål (se retsplejelovens kapitel 86)**
2. disciplinära ärenden/anmälningar mot domare, andra domstolsjurister och rättsexperters uppförande i sin tjänsteutövning
3. käromål om uteslutning av försvarsadvokat eller avskiljande av domare, avsked eller omplacering av andra domstolsjurister och avlägsnandet av ledamöter i Domstolsverkets styrelse.

När domstolen beslutar om resning skall beviljas eller ej är den sammansatt med tre juristdomare (den danska motsvarigheten till en tingsrättsdomare, en hovrättsdomare och en HD-domare) samt en advokat och en universitetslektor i juridik.

Klageretens ledamöterna utses för 10 år och kan inte väljas om.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Omprövning av brottmål	80	74	73	56	59	43	111	99
Beviljade omprövningar	5	6	11	4	5	1	27	23
Avslagna omprövningar	72	64	59	46	52	39	61	64
Avgjort på annat sätt	3	4	3	6	2	3	23	12

ENGLAND

<http://www.ccrcc.gov.uk/>

The Criminal Cases Review Commission är ett oberoende offentligt organ som inrättades i mars 1997 genom lag 1995 om överklagande av brottmål. Syftet är att se över eventuella felaktiga domar i en brottmålsdomstol i England, Wales och Nordirland och hänvisa lämpliga fall till överinstans. Kommissionen är baserad i Birmingham och har cirka 100 anställda, inklusive en kärna av ca 50 handläggare, med stöd av administrativ personal. Det finns 11 kommissionärer, som utsetts i enlighet med byrån för kommissionären för offentliga utnämningar "Code of Practice. De arbetar med ledningsgruppen för att se till att kommissionen fungerar effektivt. Kommissionen är helt oberoende och opartisk och företräder varken åklagarsidan eller försvaret. Kommissionens syfte är att öka allmänhetens förtroende för rättsväsendet, att ge hopp och förmedla upprättelse åt felaktigt dömda, och baserat på erfarenhet att bidra till reformer och förbättringar i lagen

Den huvudsakliga uppgiften är att granska domar mot personer som anser sig felaktigt ha befunnits skyldiga till ett brott, eller felaktigt dömda. Kommissionen kan söka ytterligare information om ett mål och utföra egna undersökningar, eller låta andra att göra det. När undersökningarna har slutförts, beslutas om ärendet ska hänskjutas till behöriga instans.

Begränsningar i kommissionens roll

I alla fall ska det bedömas om det finns ny bevisning eller nya fakta som kan ge upphov till en ny prövning. Detta sker inom en strikt rättslig ram. Kommissionen kan inte genomföra en "repris" på rättegången bara för att den ursprungliga bevisningen inte godtogs av juryn. Kommissionen måste kunna lägga fram övertygande ny bevisning eller fakta för att ha en chans att hänvisa ärenden till nästa instans, dvs. ny bevisning/nytt rättsligt argument som inte hade identifierats vid tiden för rättegången och som juryn aldrig fick chansen att överväga och som kunde ha förändrat hela resultatet av rättegången.

Andra uppgifter

Kommissionen har tre ytterligare uppgifter som förekommer mindre ofta, men är också värda att nämna:

- en överinstans kan be kommissionen om hjälp med att undersöka en fråga som behöver lösas innan de kan avgöra ett mål
- Inrikesministern kan be kommissionen om råd när han överväger att ge råd till Hennes Majestät Drottningen att utfärda kunglig nåd
- kommissionen kan överlämna ärenden till inrikesministern där de känner att kunglig nåd bör övervägas.

Ombud. Det är inte nödvändigt att använda en advokat vid ansökan till kommissionen, men det kan finnas fördelar med att ha ett juridiskt ombud. Han eller hon kanske kan bidra till att identifiera de viktigaste frågorna och ge råd före, under och efter granskningen.

Offentlig finansiering kan vara tillgänglig under rättshjälpsystemet om det juridiska ombudets byrå har avtal som offentligt biträde. Om sökanden inte är berättigade till offentligt finansierad rådgivning eller juristen som väljs inte är offentligt ombud, kan sökanden betala privat. Om ansökan till kommissionen är framgångsrik och fallet hänvisas till ny prövning, kan en rättshjälpsansökan göras i efterhand.

Rättsfallsstatistik (t.o.m. 31 oktober 2010)

Totalt antal ansökningar*: 13072

Ärenden som väntar på prövning: 266

Pågående ärenden: 408

Avslutade ärenden: 12398 (inkl. ej kvalificerade) 463 remitteringar

Prövade av överinstans: 428 (304 ogillade, 124 fastslagna, 0 förbehåll)

*Totalt antal ansökningar inkluderar 279 ärenden överförda från Home Office när kommissionen etablerades 1997.

Lagrum

Det var genom Criminal Appeal Act 1995 som kommissionen etablerades och dess behörighet och gränser fastställdes. Den centrala lagtexten är sektion 13, som beskriver den prövning som måste tillgodoses innan ett ärende kan remitteras till prövningsinstans.

SKOTTLAND

<http://www.sccrc.org.uk/home.aspx>

Den som dömts för ett brott i en skotsk domstol och anser att ett felaktigt domslut kan ha skett eller i samband med den påföljd som utdömts så kan kommissionen möjligen hjälpa till att se över fallet. Det krävs oftast att sökanden har uttömt den normala överklagandegången innan man vänder sig till kommissionen.

Scottish Criminal Cases Review Commission är ett statligt organ som inrättades genom ett riksdagsbeslut i april 1999. Kommissionen finansieras av den skotska regeringens rättsliga direktorat (JD) och är ansvarig inför det skotska parlamentet för dessa offentliga medel.

Kommissionens granskning av fallen är helt oberoende av parlamentet, den skotska regeringen, kronan, högsta domstolen och försvar. Alla fall som godtagits utsätts för en robust och grundligt opartisk granskning innan ett beslut om huruvida eller inte att hänvisa fallet till High Court tas.

Kommissionen är baserade i Glasgow, leds av en verkställande direktör och bemannas av en administrativ direktör, två högre tjänstemän, sju juridiska handläggare och tre administrativ stödpersonal. Det finns en styrelse på åtta ledamöter som utses av Hennes Majestät Drottningen på rekommendation av premiärministern.

Kommissionens uppgift är att granska och utreda fall där det hävdas att en felaktig dom kan ha uppstått i samband med fällande dom, mening eller både och. Kommissionen kan bara granska och undersöka fall där en fällande dom och straff infördes av en skotsk domstol.

Kommissionen genomför en grundlig, oberoende och opartisk översyn och utredning av alla fall de accepterar för granskning. De har omfattande utredningsbefogenheter. Efter att granskningen har slutförts, kommer de att besluta huruvida ärendet bör hänskjutas till High Court. Om de beslutar att hänskjuta ett ärende, kommer ärendet att behandlas och avgöras av Högsta domstolen som om det vore ett vanligt överklagande.

Kommissionens huvudsakliga syften och mål är:

- Att säkerställa att alla ärenden handläggs effektivt.
- Att leverera sina tjänster med god anpassning till klagandens behov.
- Att främja allmänhetens förståelse för kommissionens roll.
- Att öka allmänhetens förtroende för förmågan hos det straffrättsliga systemet att rätta felaktiga domar.

Lagrum

Kommissionen grundades av § 194a i straffprocesslagen (Scotland) Act 1995 (ändrat genom 25 § Brott och straff (Scotland) Act 1997).

Rättsfallsstatistik (01/04/1999 - 31/10/2010)

Totalt antal ansökningar: 1272

Avgjorda: 1207

Varav efter full granskning: 894

Varav resning beviljad: 99

Antal resningsärenden avgjorda av High Court: 71 varav

friande dom: 46

fällande dom: 25

avslag på resning: 11

RÄTTEGÅNGSBALKEN SJUNDE AVDELNINGEN

Om särskilda rättsmedel

58 Kap. Om resning och återställande av försutten tid

58 kap. 1 § Sedan dom i tvistemål vunnit laga kraft, må till förmån för någon av parterna resning beviljas:

- 1. om ledamot av rätten eller där anställd tjänsteman med avseende å målet gjort sig skyldig till brottsligt förfarande eller tjänsteförseelse eller om brott som har avseende å målet ligger ombud eller ställföreträdare till last, samt brottet eller tjänsteförseelsen kan antagas hava inverkat på målets utgång;
- 2. om skriftlig handling, som åberopats till bevis, varit falsk eller om part, som hörts under sanningsförsäkran, eller vittne, sakkunnig eller tolk avgivit falsk utsaga samt handlingen eller utsagan kan antagas hava inverkat på utgången;
- 3. om omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle hava lett till annan utgång; eller
- 4. om rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag.

2 st Ej må på grund av förhållande, som avses i 3, resning beviljas, med mindre parten gör sannolikt, att han icke vid den rätt, som meddelat domen, eller genom fullföljd från denna kunnat åberopa omständigheten eller beviset eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Lag (1975:670)

58 kap. 2 § Sedan en dom i brottmål vunnit laga kraft, får resning beviljas till förmån för den tilltalade,

- 1. om någon ledamot av rätten, där anställd tjänsteman eller åklagaren med avseende på målet har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande eller tjänsteförseelse eller om något brott som har avseende på målet ligger ombud, ställföreträdare eller försvarare till last, samt brottet eller tjänsteförseelsen kan antas ha inverkat på målets utgång,
- 2. om någon lagfaren domare eller åklagaren har varit jävig och det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång,
- 3. om någon skriftlig handling, som åberopats till bevis, har varit falsk eller om ett vittne, en sakkunnig eller en tolk har avgett falsk utsaga samt handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,
- 4. om någon omständighet eller något bevis, som inte tidigare har förebringats, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle ha lett till att den

tilltalade frikänts eller till att brottet hänförs under en mildare straffbestämmelse än den som tillämpats eller om det, med hänsyn till vad sålunda åberopas och i övrigt förekommer, finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om den tilltalade har förövat det brott, för vilket han dömts, eller

- 5. om den rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag. Lag (1987:1345).

58 kap. 3 § Sedan en dom i brottmål vunnit laga kraft, får resning beviljas till men för den tilltalade,

- 1. om något sådant förhållande, som avses i 2 § 1 eller 3, förelegat och detta kan antas ha medverkat till att den tilltalade frikänts eller till att brottet hänförs under en väsentligt mildare straffbestämmelse än den som borde ha tillämpats, eller,
- 2. om det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än ett år samt någon omständighet eller bevis, som inte tidigare har förebringats, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade dömts för brottet eller till att detta hänförs under en väsentligt strängare straffbestämmelse än den som tillämpats.

2 st Ej må på grund av förhållande, som avses i 2, resning beviljas, med mindre parten gör sannolikt, att han icke vid den rätt, som meddelat domen, eller genom fullföljd från denna kunnat åberopa omständigheten eller beviset eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Lag (1987:1345).

58 kap. 4 § Den som vill ansöka om resning skall göra detta skriftligen hos hovrätten, om domen meddelats av tingsrätt, och i annat fall hos högsta domstolen.

2 st Ansökan om resning i tvistemål på grund av något sådant förhållande som avses i 1 § första stycket 1, 2 eller 3 samt ansökan om resning i brottmål till men för den tilltalade skall göras inom ett år från det att sökanden fick kännedom om det förhållande som ansökningen grundas på. Åberopas annans brottsliga gärning som grund för ansökan, får tiden räknas från det dom över gärningen vann laga kraft. Resning i tvistemål på grund av något sådant förhållande, som avses i 1 § första stycket 4, skall sökas inom sex månader från det att domen vann laga kraft. Lag (1988:1451).

58 kap. 5 § I resningsansökan skall sökanden uppgiva:

- 1. den dom ansökan avser;

- 2. det förhållande, varå ansökan grundas, och skälen för ansökan; samt
- 3. de bevis sökanden vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

2st Grundas ansökan å förhållande, som avses i 1 § första stycket 3 eller 3 § första stycket 2, skall sökanden uppgiva anledningen till att omständigheten eller beviset ej åberopats i rättegången.

3st Ansökan skall vara egenhändigt undertecknad av sökanden eller hans ombud.

4st Vid ansökan skola i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas de skriftliga bevis sökanden åberopar.

58 kap. 6 § Om resningsansökan inte avvisas, skall den tillsammans med därvid fogade handlingar delges motparten. Gäller ansökningen resning i mål där åklagaren är motpart får den dock översändas till åklagaren utan delgivning. Motparten skall samtidigt föreläggas att inkomma med skriftlig förklaring. Om ansökningen är ogrundad, får den dock avslås omedelbart.

2st Om prövning av ansökningen sker i hovrätt tillämpas 52 kap. 8- 12 §§. Om ansökningen tas upp omedelbart av Högsta domstolen, tillämpas 56 kap. 8, 9 och 11 §§.

3st Rätten får förordna att, till dess annat föreskrivs, vidare åtgärder för verkställighet av domen inte skall äga rum. *Lag (1999:84)*.

58 kap. 7 § Beviljas resning, skall rätten samtidigt förordna att målet åter skall tas upp vid den domstol, som sist dömt i målet. Om resning beviljas i tvistemål eller i brottmål till den tilltalades förmån och saken är uppenbar, får rätten dock omedelbart ändra domen.

2st Uteblir sökanden, när målet på nytt tas upp vid en förhandling, skall resningen anses förfallen. Om motparten uteblir, får målet ändå avgöras.

Kallelserna skall innehålla en upplysning om dessa regler. Vad som sägs i detta stycke gäller inte i fråga om åklagaren. *Lag (1988:1451)*.

58 kap. 8 § Avvisas eller avslås en resningsansökan, får sökanden åläggas att ersätta motparten eller, om åklagaren är motpart, staten kostnaderna i resningsärendet. Har resning sökts av åklagaren, får kostnaderna utgå av allmänna medel. Bifalls ansökningen, skall kostnadsfrågan prövas i samband med målet efter dess återupptagande. *Lag (1988:1451)*.

58 kap. 9 § Avser dom i brottmål även annat än ansvar, gälle beträffande resning i denna del av målet vad om resning i tvistemål är stadgat; beviljas resning i ansvarsfrågan, må dock utan hinder av vad sålunda är föreskrivet resning samtidigt beviljas även i målet i övrigt.

58 kap. 10 § Vad i 1-9 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning beträffande rättens beslut.

58 kap. 10 a § Om talan mot avgörande av annan myndighet än tingsrätt skulle ha fullföljts i tingsrätt

eller hovrätt, görs ansökan om resning i ärendet skriftligen hos hovrätten. Detsamma gäller ärende som avgjorts genom godkännande av strafföreläggande eller godkännande av föreläggande av ordningsbot.

2st Beträffande sådan ansökan som gjorts enligt första stycket tillämpas 1--3 §§, 4 § andra stycket och 5--8 §§. *Lag (1988:1451)*.

58 kap. 11 § Har någon försuttit den tid som gäller för överklagande av dom eller beslut eller för ansökan om återvinning eller återupptagande, och hade han laga förfall, får på ansökan av honom den försuttna tiden återställas. *Lag (1994:1034)*.

58 kap. 12 § Den som vill ansöka om återställande av försuttan tid för fullföljd av talan i hovrätt eller för ansökan om återvinning eller återupptagande i tingsrätt skall göra detta skriftligen hos hovrätten inom tre veckor från det att förfallet upphörde och sist inom ett år från det att tiden gick ut.

2st Ansökan om återställande av försuttan tid för fullföljd av talan i Högsta domstolen eller ansökan om återvinning eller återupptagande i hovrätt eller Högsta domstolen görs skriftligen hos högsta domstolen inom den tid som anges i första stycket.

3st Beträffande ansökningen tillämpas i 5, 6 och 8 §§. *Lag (2009:344)*.

58 kap. 13 § Ansökan om återställande av försuttan tid för fullföljd av talan i tingsrätt eller hovrätt mot sådant avgörande som avses i 10 a § görs skriftligen hos hovrätten. Beträffande sådan ansökan tillämpas 11 § och 12 § första och tredje styckena. *Lag (1988:1451)*.

58 kap. 14 § Vid fullföljd av talan mot hovrätts beslut i fråga om resning eller återställande av försuttan tid gäller vad som sägs i 54 och 56 kap. om fullföljd av talan mot beslut i mål eller ärende, som väckts vid tingsrätt. *Lag (1988:1451)*.

H J O R T

GJENÅPNING AV STRAFFESAKER I NORGE

1. Gjenopptakelseskommissjonen

I Norge ble begjæringer om gjenåpning (*resning*) av rettskraftige dommer i straffesaker frem til utgangen av 2003 behandlet av de ordinære domstoler. Fra 1. januar 2004 ble behandlingen av slike begjæringer lagt til et uavhengig forvaltningsorgan som fikk navnet *Gjenopptakelseskommissjonen*.

Bakgrunnen for denne straffeprosessuelle nyskaping var i særlig grad den omfattende kritikk og debatt som fulgte i kjølvannet av en mye omtalt og omstridt drapssak fra Fredrikstad (*Liland-saken*), hvor den tiltalte ble idømt fengsel på livstid og 10 års sikring i 1970. Etter å ha fått endelig avslag på sin første gjenåpningsbegjæring i 1976, fikk domfelte etter fornyet begjæring saken gjenopptatt i 1994. Frifinnende dom ble avsagt senere samme år. Straffen var da sonet ferdig og sikringen utholdt. Kritikken mot at domstolene selv skulle overprøve sine egne rettskraftig avgjorte straffesaker var imidlertid ikke av ny dato.

Gjenopptakelseskommissjonen, som har sine kontorer i Oslo, er felles for hele landet. Kommisjonen forestår selv saksutredning/etterforskning og fatter endelig avgjørelse av om begjæringen skal etterkommes eller ikke. Besluttet en sak gjenåpnet, vil saken bli sendt tilbake til ordinære domstoler for iretteføring, men da ikke til samme domstol som tidligere har dømt i saken. Gjenåpnes sak som tidligere har blitt avgjort av Høyesterett behandles den nye saken likevel av Høyesterett.

Gjenopptakelseskommissjonens avgjørelser kan ikke påklages. Kommisjonens beslutning kan imidlertid bringes inn for de ordinære domstoler på lik linje med andre offentlige forvaltningsvedtak.

Å legge behandling av gjenåpningsbegjæringer til et offentlig organ utenfor domstolene, slik det er gjort i Norge, er ikke enestående i internasjonal sammenheng. England og Skottland har lignende kommisjoner.

Det ekstraordinære rettsmiddel *gjenåpning* er lovregulert i *straffeprosessloven kap. 27 (§§ 389-401)*.

2. Gjenopptakelseskommissjonens sammensetning og arbeidsmåte

Gjenopptakelseskommissjonen består av i alt fem faste medlemmer og tre varamedlemmer. Kommisjonens leder, som skal være jurist, er ansatt på heltid for en periode på syv år uten adgang til gjenoppnevning. Lederen har også det daglige administrative ansvar for kommisjonens sekretariat. Av de øvrige kommisjonsmedlemmer skal nestlederen, ett annet fast medlem og to av varamedlemmene være jurister. Nestleder, øvrige medlemmer og varamedlemmer oppnevnes for en periode på tre år. Disse kan gjenoppnevnes for ytterligere én periode på tre år.

Den første kommisjonslederen kom fra stilling som forsvarsadvokat. Dagens leder var tidligere tingrettsdommer. Øvrige juristmedlemmer har gjerne vært forsvarsadvokater eller dommere. Flere av disse har også tidligere arbeidet i påtalemyndigheten. Siden oppstarten har et av de lege medlemmer vært enten psykiater eller psykolog.

Kommisjonens sekretariat består av saksutredere med juridisk eller etterforskningsfaglig kompetanse i tillegg til kontorbetjening.

Gjenopptakelseskommisjonen bestemmer selv sin arbeidsmåte og kan ikke instrueres om utøvelsen av den myndighet den er gitt. Medlemmene skal ikke delta i behandlingen av en sak dersom de er inhabile etter reglene i domstoloven.

Kommisjonen har plikt til å veilede den som ber om å få sin sak behandlet på nytt.

Gjenopptakelseskommisjonen sørger for at den nødvendige utredning av sakens faktiske og rettslige sider blir foretatt, og kan innhente opplysninger på den måten som anses hensiktsmessig. Det vil i de fleste saker bli opprettet direkte kontakt og dialog med den domfelte. Når særlige grunner foreligger, kan den som begjærer gjenåpning få oppnevnt forsvarer på det offentliges bekostning.

Kommisjonens leder eller nestleder kan forkaste begjæringer som etter sin art ikke kan føre til gjenåpning, som ikke inneholder noen gjenåpningsgrunn etter loven eller som åpenbart ikke kan føre frem.

Dersom begjæringen ikke forkastes, men utredes videre, skal påtalemyndigheten gjøres kjent med begjæringen og gis anledning til å komme med eventuelle merknader. Eventuelle fornærmede (eller etterlatte) skal underrettes om begjæringen. Fornærmede og etterlatte har rett til dokumentinnsyn og til å uttale seg skriftlig om begjæringen, og de kan be om å få avgitt forklaring til kommisjonen. Fornærmede og etterlatte skal underrettes om utfallet av saken når kommisjonen har truffet sin avgjørelse. Kommisjonen kan oppnevne bistandsadvokat for fornærmede etter straffeprosesslovens alminnelige regler så langt de passer.

Kommisjonens avgjørelser skal grunngis. I enkelte saker har premissene vært meget omfattende. I en mye omtalt drapssak fra 1959 (*Torgersen-saken*), som flere ganger tidligere hadde vært nektet gjenåpnet av ordinære domstoler, var kommisjonens premisser på hele 460 sider da begjæring fremsatt for Gjenopptakelseskommisjonen ikke ble tatt til følge i 2006. En senere begjæring fikk samme utfall høsten 2010.

3. Vilkårene for å gjenåpne straffesaker etter norsk rett

Domfelte kan kreve gjenåpning hvis:

- Det er nye bevis eller nye omstendigheter som synes egnet til å føre til frifinnelse, anvendelse av en mildere strafferegulering eller en vesentlig mildere straff.
- En internasjonal domstol eller FN's menneskerettskomité i sak mot Norge har kommet til at avgjørelsen eller saksbehandlingen er i strid med folkeretten, slik at det er grunn til å regne med at en ny behandling av straffesaken vil føre til et annet resultat.
- Noen som har hatt sentral befatning med saken (for eksempel dommer, aktor, forsvarer, sakkyndig, vitne eller rettstolk), har gjort seg skyldig i en straffbar handling som kan ha hatt innvirkning på dommen til skade for domfelte.

- En dommer eller lagrettemedlem som behandlet saken var inhabil, og det er grunn til å anta at det kan ha hatt betydning for avgjørelsen.
- Høyesterett har fraveket en lovtolkning som den tidligere har lagt til grunn, og som dommen bygger på.
- Det foreligger særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny.

Påtalemyndighetens muligheter for å få gjenåpnet en avgjort straffesak til domfeltes disfavør er langt mer begrenset.

De materielle vilkårene for gjenåpning i Norge tilsvarer i stor grad de regler som gjelder for *resning* av dom i *brottmål* som *vunnet laga kraft*, slik disse fremgår av *rättegångsbalken* kap. 58.

4. Litt statistikk

Av de saker som Gjenopptakelseskommisjonen hadde realitetsbehandlet pr. 31.10.2010, ble 48 % forkastet av kommisjonens leder eller nestleder. 12 % ble forkastet av kommisjonen. 28 % ble ikke tatt til følge, mens 12 % ble gjenåpnet.

Pr. 30.09.2010 hadde kommisjonen gjenåpnet 94 saker. Ved den fornyede behandling for domstolene er resultatet pr. samme dato:

69 saker	frifinnelse
4 saker	oppretholdelse av tidligere dom
2 saker	trukket av domfelte
8 saker	reduisert straff
1 sak	frifinnelse for frihetsberøvelse, domfellelse for grovt ran
1 sak	frifinnelse for straffeloven § 60 a ("mafiaparagrafen"), for øvrig dømt
9 saker	ikke ferdig behandlet

5. Et forsøk på evaluering

Noen vil kanskje mene at et systems fortrefelighet beror på resultatene – eller for Gjenopptakelseskommisjonens vedkommende: på antallet saker hvor en begjæring om gjenåpning imøtekommes.

Gjenopptakelseskommisjonen har antagelig vist større tilbøyelighet til å gjenåpne saker enn det de ordinære domstoler gjorde. Årsakene til dette kan være flere og sammensatte. Det er så langt ikke gjennomført sammenlignende undersøkelser eller forskning som kan si noe mer sikkert om dette.

Selv mener jeg de viktigste elementer for vurdering av alternative systemer er hvorvidt de reelt sett bidrar til en grundig, uavhengig og objektiv utredning og avgjørelse – og til utad å etterlate et inntrykk av at det virkelig også forholder seg slik.

Gjenopptakelseskommisjonen har utvilsomt etablert seg på en måte som i stor grad har inngitt tillit så vel blant rettsvesenets profesjonelle aktører, blant de toneangivende politiske miljøer og blant allmennheten. Bildet er likevel ikke entydig. Enkelte som ikke har nådd frem med sine begjæringer – og deres støttespillere – har vært uttalt negative.

Drapsaken fra 1959, som altså heller ikke har blitt gjenåpnet av Gjenopptakelseskommissjonen, har avstedkommet et betydelig antall sterkt kritiske medieutspill og sågar sterkt ærerørige beskyldninger, søksmål og politianmeldelser mot Gjenopptakelseskommissjonen eller dens medlemmer. Ingen av disse initiativ har ført frem. Men også dette er formodentlig driftskostnader man ikke helt unngår - uansett system.

Stockholm, 26. november 2010

Erling O. Lyngtveit
Advokat (H)